

Ainevaldkond: SOTSIAALAINED

1. Üldalused

1.1. Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimivate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2. Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht

Ainevaldkonda kuulub kolm õppainet, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

Kooliaste	I		II			III		
Klass	2. kl	3. kl	4. kl	5. kl	6. kl	7. kl	8. kl	9. kl
inimeseõpetus	1	1	-	1	1	1	1	-
ajalugu	-	-	-	1	2	2	2	2
ühiskonnaõpetus	-	-	-	-	2	-	-	2

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse-tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest ning Väike-Maarja Gümnaasiumi võimalustest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväärsest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärge, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult.

Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaateline mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õpeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Sotsiaalainete õppesisud on suures osas kattuvad ning lõimitud. Et teha valdkonnasisest lõimingut ning võimaldada õpilaste erinevate töövõtete ja kogemuste saamise võimalusi ka vastavate ainetundide väliselt, teevad sotsiaalainete õpetajad nendega koostööd. Väike-Maarja Gümnaasiumis korraldatakse ainenädalaid, ainevõistluseid, külalisloenguid valdkonna spetsialistidelt, võimaluste piires õppekäikude korraldamist jms. Lõiming avaldub erinevates õppeülesannetes (nt projekt, koostöine õpetamine ja mentorlus, referaat, uurimistöö, loovtöö, essee jms).

1.4. Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate temade käsitlemiseks

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut õpilastel. Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaülevalt õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning läbivate temade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada oma väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. Seejuures on väga oluline süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel.

Sotsiaallained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhatakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus (nt kehamassiindeksi arvutamine, pulsi mõõtmine, päevase kaloraazi arvestamine), arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist. Tervislik elukeskkond, tervist mõjutavad tegurid, inimese eluviis ja selle mõju tervisele, inimese anatoomia, keskkonda säästev käitumine. Erinevad uimastid ja nende mõju inimese tervisele.

Tehnoloogia. Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevat võimalust ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstiained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalust, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust. Kunstiteraapia kui vaimse tervise toetaja.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides. Erinevad liikumisviisid ja nende mõju inimese tervisele, tervisenäitajate seos liikumisega, kehalised võimed ja nende arendamine.

Sotsiaalsed toetavad mitmeid õppeainete üleseid tegevusi, mis kajastuvad kooli üldtööplaanis. Näiteks Väike-Maarja Gümnaasiumi mälumäng, õpilaskonverentsid, projektipäevad, heakorratööd koolis ja selle ümbruses, ettevõtetega tutvumine ja ettevõtlusega tegelemine, karjääri planeerimine, kooliürituste organiseerimine (nt aktused, õpilaskohvikud, spordi- ja meelelahutussündmused jne). Õppeainete ülene lõiming avaldub erinevates õppeülesannetes (nt projektid, koostöine õpetamine ja mentorlus, referaat, uurimistöö, loovtöö, essee jms).

Õpilaste üldiste **digipädevuste arendamisel** lähtuvad aineõpetajad õppekava lisa 2 olevas dokumendis Digipädevuste kujundamine Väike-Maarja Gümnaasiumis.

1.5. Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaks ning loovaks ja kriitiliselt mõtlevaks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest. Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatus rühasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätkaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;

- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskuste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema valikuid;
- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks
- 7) rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
- 8) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
- 9) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitlus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik.

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Kõikides sotsiaalainetes käsitletakse lisaks põhiteemadele ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmestamiseks näiteid ümbritsevast elust.

1.6. Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatuselt ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnatena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärtarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeaasta lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Kokkuvõttev hinne kujuneb õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnatel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Need kajastuvad eKoolis ainetundide kirjelduses. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppeeesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja –nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväarsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemist, seoste loomist ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest. Hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine on täpsustatud kooli õppekavas, Väike-Maarja Gümnaasiumi hindamise korraldus põhikoolis ja gümnaasiumis.

Õpilase ja õpetaja koostöös hinnatakse ka õpilase õpitulemusi koolivälises mitteformaalses õppes, kui seal omandatu vastab taotlevatele õpitulemustele (nt osavõtt projektidest, tegevus õpilasesinduses või kodanikuühendustes jm).

1.7. Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõendus põhjustest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2. Ainekavad

2.1. Inimeseõpetus

2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamuseavalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega. Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisharjumused jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talleendale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

2.1.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Kooliaste/klass	maht	Õppesisu
I kooliaste (2. klass)	35 tundi	Teemad Mina. Mina ja teised. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine. Positiivne suhtumine endasse ja teisesse. Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus. Mina ja tervis. Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus. Keha eest hoolitsemine. Terve ja haige inimene. Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine. Mina ja minu pere. Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine. Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses. Mina ja Eesti. Eestimaa ja kodukoht. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed. Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.

		<p>Mina: aeg ja asjad. Mina: aeg ja aja planeerimine. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.</p>
<p>Õpitulemused (2.klass)</p> <ul style="list-style-type: none">• Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse. Kirjeldab enda huvisid ja tegevusi. Põhjustab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda.• Teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi.• Oskab oma tervist hoida. Toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust. Nimetab mõningaid haiguste tunnuseid. Teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.• Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust. Kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest. Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.• Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku. Nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva. Teab, kes on Eesti Vabariigi president.• Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. Võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud,		

vastlapäev, jaanipäev jt. Selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.

- Teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku. Toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest.
- Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
- Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist. Planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult.
- Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel. Toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada. Sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega. Seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.

Kooliaste/klass	maht	Õppesisu
I kooliaste (3. klass)	35 tundi	Teemad
		<p>Mina. Mina. Igäühe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse. Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus. Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus. Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.</p> <p>Mina ja tervis. Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis. Tervislik eluviis. Terviseriskid. Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest. Esmaabi. Abi saamise võimalused.</p> <p>Mina ja teised. Reeglid ja käitumisnormid. Seadused. Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine. Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses. Liiklusreeglid. Liiklusreeglite järgimine. Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses. Vägivald ja selle erinevad vormid. Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed. Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral. Sõprus ja sõpruse hoidmine. Koostöö vajalikkus. Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. Heategemine ja heategevus.</p> <p>Mina: teave ja asjad. Teave. Erinevad teabeallikad. Teabeallikate kasutamine. Teabeallikate usaldusväarsus. Meedia kasutusvõimalused ja ohud. Turvaline meediavahendite kasutamine. Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine. Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbruses.</p>
Õpitulemused (3. klass)		
<ul style="list-style-type: none">• Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi. Teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi. Põhjustab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda.• Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.• Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused. Nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi. Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.		

- Oskab oma tervist hoida. Toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve.
- Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
- Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid, teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi. Selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste. Teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.
- Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust. Toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida. Põhjab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust. Demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist.
- Tunneb liiklusreegleid. Tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähisteid. Kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist. Märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks.
- Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida. Teab, et vägivald on eri vormid. Selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua. Teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald. Demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivald korral.
- Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust. Selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.
- Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust. Loetleb erinevaid teabeallikaid. Leiab infot erinevatest allikatest. Võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest. Kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte. Selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel.
- Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana. Teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine.
- Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles. Hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad.

Õpilane:

- 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
- 2) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;
- 3) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- 4) teab, kes on Eesti Vabariigi president;
- 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- 6) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- 7) põhjab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;

- 8) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- 9) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- 10) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;
- 11) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;
- 12) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- 13) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;
- 14) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- 15) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 16) demonstreerib õpitu olulisust üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- 17) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähistusi;
- 18) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- 19) märkab liiklusohutikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- 20) loetleb erinevaid teabeallikaid;
- 21) leiab infot erinevatest allikatest;
- 22) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- 23) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- 24) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- 25) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- 26) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
- 27) teab, et vägivaldal on eri vormid;
- 28) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- 29) teab abi saamise võimalusi inimväärlikult alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- 30) demonstreerib õpitu olulisust abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
- 31) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- 32) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- 33) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- 34) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- 35) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- 36) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- 37) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
- 38) selgitab ja demonstreerib õpitu olulisust esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
- 39) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
- 40) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
- 41) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine

Kooliaste/klass	maht	Õppesisu
II kooliaste (5. klass)	35 tundi	Teemad

	<p>Tervis. Tervis. Tervise olemus. Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid. Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. Stress. Stressiga toimetulek. Meedia osa tervisega seotud otsustes. Terviseteemalised veebilehed. Tervislik eluviis. Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis. Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).</p> <p>Murdeiga ja kehalised muutused. Murdeiga elukaares. Murdeea olulisus. Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Igaühel oma tempo. Toimetulek muutustega. Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.</p> <p>Turvalisus ja riskikäitumine. Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriohutus. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid. Reeglid ja normid. Seadused (sh liikluseadus). Reeglite ja normide vajalikkus. Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused. Usaldusväärsed infoallikad. Infootsing (sh terviseteemaline) usaldusväärsetest infoallikatest. Internet, selle turvaline kasutus. Interneti ohud ja võimalused. Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane. Uimastid. Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Tervislikud valikud. Illegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energiajoogid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine). Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses). Oskus öelda "ei". "Ei" ütlemise ja väljendamise viisid. Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed. Vastutus oma otsuste eest. Kaaslaste mõju otsustele. Koolikiusamine (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.</p> <p>Haigused ja esmaabi. Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused. Haigestumise vältimise viisid. Õnnetused. Õnnetuste vältimine. Esmaabi. Abi kutsumine. Tervis - inimese väärtuslikem vara.</p>
<p>Õpitulemused (5. klass)</p> <ul style="list-style-type: none">• Selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid. Nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid.	

- Seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks). Nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid. Selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad.
- Teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid. Mõistab reklaamide eesmärke. Eristab arvamust faktist.
- Toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.
- Toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.
- Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.
- Nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi.
- Toob näiteid erinevast arengutempest murdeas.
- Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest.
- Selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.
- Toob näiteid meediaga seotud ohtudest.
- Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine.
- Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust.
- Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.
- Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.
- Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist.
- Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.

Kooliaste/klass	maht	Õppesisu
II kooliaste (6. klass)	35 tundi	Teemad
		Mina ja suhtlemine. Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine.
		Suhtlemine teistega. Minu ja teiste vajadused. Vajaduste hierarhia.
		Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. „Ei“ ütlemine seoses ennast ja teisi kahjustava käitumisega.
		Suhted teistega. Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu.
		Hoolivus. Sõprussuhted. Usaldus suhtes. Empaatia. Vastutus suhtes. Kaaslaste mõju ja surve. Erinevuste ja mitmekesisuse

		<p>Väärtustamine. Isikuseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed.</p> <p>Konfliktid. Konfliktide olemus ja põhjused. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.</p> <p>Otsustamine ja probleemilahendus. Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleeme lahendades. Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel.</p> <p>Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.</p>
<p>Õpitulemused (6. klass)</p> <ul style="list-style-type: none">• Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb. Mõistab enesehinnangu olemust. Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist.• Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi. Oskab nimetada enda erinevaid omadusi mõistab, et ennast saab pidevalt arendada.• Mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest. Mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi.• Seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga. Õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga.• Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb. Mõistab suhtlemise olemust, toob näiteid suhtlemise komponentide kohta. Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid. Mõistab suhtlemise kompleksust.• Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele. Iseloomustab erinevaid käitumisviise.• Teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära. Toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus. Toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust.• Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel. Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi. Nimetab kahjustavaid käitumisviise selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata.• Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme. Mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades.• Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi. Nimetab inimeste erivajadusi.• Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest. Selgitab, miks sõbralik käitumine on kasulik.• Demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist. Nimetab sotsiaalseid oskusi, toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta.		

- Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada. Mõistab, et kõik tunded on normaalsed. Oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata.
- Selgitab konflikti häid ja halbu külgi. Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise. Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.
- Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi. Nimetab erinevaid probleeme, toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta. Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.
- Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist. Nimetab mõjutamise viise. Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia. Mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest.
- Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta. Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi, konfliktid ja probleemilahendus, positiivne mõtlemine.

Õpilane:

- 1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- 3) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- 4) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- 5) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- 6) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- 7) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- 8) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- 9) toob näiteid erinevast arengutemperist murdeas;
- 10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- 11) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
- 12) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- 13) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- 14) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- 15) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- 16) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- 17) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- 18) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- 19) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- 20) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
- 21) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- 22) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;
- 23) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;

- 24) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- 25) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- 26) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
- 27) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- 28) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- 29) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- 30) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- 31) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- 32) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervisetemalist infot, järgides autoriõigust;
- 33) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- 34) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- 35) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- 36) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 37) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 38) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- 39) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 40) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- 41) selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
- 42) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
- 43) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
- 44) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi

Kooliaste/klass	maht	Õppesisu
III kooliaste (7. klass)	35 tundi	Teemad Inimese elukaar ja murdeea koht selles- Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega. Inimese mina- Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Konfliktide vältimine ja lahendamine. Inimene ja rühm- Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja

		<p>negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.</p> <p>Turvalisus ja riskikäitumine- Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.</p> <p>Inimese mina ja murdeea muutused- Varane ja hiline küpsemine – igapähe oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid.</p> <p>Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine.</p> <p>Õnn- Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.</p>
Õpitulemused (7. klass)		
<ul style="list-style-type: none">• Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele. Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega.• Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast.• Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang. Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut. Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus. Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel.• Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest. Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist. Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades. Kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olulisust toimetulekut rühma survega.• Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida. Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas. Teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest.• Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil.• Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid.		
III kooliaste		
Klass	Maht	Õppesisu

8. klass	35 tundi	Teemad
		<p>Tervis- Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid:füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervisele seotud valikuid. Tervisealased infoallikad ja teenused.</p> <p>Tervise infoallikate usaldusväärsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine</p> <p>Suhted ja seksuaalsus</p> <p>Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine. Seksuaalne areng. Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused. Lähisuhtevägivald.</p> <p>Turvalisus ja riskikäitumine</p> <p>Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime KNS-le. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.</p> <p>Inimene ja valikud</p> <p>Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus. Mina ja teised kui Väärtus.</p>
Õpitulemused (8. klass)		
<ul style="list-style-type: none">• Toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;• Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;		

- Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- Analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- Analüüsib suhtevägivalla avaldumisvormi ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.
- Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest.
- Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.
- Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
- Demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viisi ja abi saamise võimalusi;
- Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- Demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.

III kooliastmes käsitletakse inimese arengu, turvalisuse, tervise- ja riskikäitumisega seotud teemasid, sh inimese areng ja murdeiga, inimene ja rühm, suhted ja seksuaalsus ning inimene, valikud ja õnn.

Õpilane:

- 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
- 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;
- 3) seostab inimese kasvumist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
- 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
- 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;

- 7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;
- 8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- 9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- 10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- 11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olulisust toimetulekut rühma survega;
- 12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
- 13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- 14) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- 15) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- 16) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- 17) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- 18) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- 19) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- 20) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
- 21) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- 22) demonstreerib õpitu olulisust inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- 23) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- 24) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 25) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- 26) analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- 27) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 28) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 29) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- 30) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 31) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 32) demonstreerib õpitu olulisust esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;
- 33) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
- 34) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

2.2. Ajalugu

2.2.1. Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatuses ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajaloo. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloo, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Püsivalt pööratakse tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle

2.2.2. Õpitulemused ja õppesisu klassiti

II kooliaste	
Klass (maht)	Teema ja õppesisu
5. klass (35 tundi)	AJALOO ALGÕPETUS Ajaloo algõpetus. Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate liigitamine ja tõlgendamine. Muuseum ja arhiiv. Ajatelg. AJALOOSÜNDMUSED, AJALOOLISED ISIKUD JA ELUOLU. Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis. Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. Elu muinasajal. Muinasaja periodiseerimine. Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg. Korilus, küttimine. Pulli ja Kunda asulad. kodukohaga seotud muinasaja asustus (Äntu Punamäe linnus), muinaslinnused. Eestlaste muistne vabadusvõitlus, Läti Henrik, Liivimaa kroonika, maakond, ristiusk, ristiõda ja ristirüütliid, Lembitu. Eluolu keskajal. Ristiusk, kirik, (katoliku kirik, paavst), klooster. Elu keskajal linnas ja maal. Raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused. Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil. Liivi sõda, Ivan IV (Balthasar Russow, Liivimaa kroonika) Põhjasõda, Karl XII, Peeter I

Eluolu uusajal. Rehielamu ja mõis. Toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid. Pärisorjus

Haridus uusajal. Tartu Ülikool, talurahvaharidus ja Bengt Gottfried Forselius

Rahvuslik ärkamisaeg. Rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu

Eesti iseseisvumine. Päästekomitee: Päts, Konik, Vilms, Juhan Kukk ja iseseisvusmanifest, iseseisvuse väljakuulutamine.

Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel. Vabadussõda (1918-1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha, Poska, Tartu rahu. Eesti vabariigi aeg kahe maailmasõja vahel: Maaseadus, Eesti kroon, üldine eluolu ja kultuur

Eesti ja II maailmasõda. Stalin, Hitler, MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine

Nõukogude aeg. Metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s

Eesti Vabariigi taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett, Lennart, Meri, fosforiidisõda

5. klassi õpitulemused

AJAARVAMINE JA AJALOOALLIKAD

Õpilane:

- kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, arabia number
- paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid
 - mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist
 - jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemisest): esi- ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu
- teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid
 - nimetab ja liigitab ajalooallikaid
 - kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv
- iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust
- kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid (nt mälestused, intervjuud, fotod, videod, päevikud, kirjad jne)

AJALOOSÜNDMUSED, AJALOOALISED ISIKUD JA ELUOLU

Elu muinasaajal

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus
 - teab kodukohaga ja Eestiga seotud muinasaaja asulaid ning kirjeldab selle/nende tekkimise ja kujunemise põhjuseid
 - kirjeldab muinasaaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rolli kujunemist ühiskonnas
- nimetab mõnda avastust /leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust
- kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust
 - teab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi

- teab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloo olulised
- selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas

Eluolu keskajal

- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas
 - teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos
 - toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust
- kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaolu
- kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid
- kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat

Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos, toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus
 - mõistab ajaloosündmuste ajalist järgnevust
 - kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost
 - nimetab ajalooliseid isikuid ja miks nad on ajaloo olulised

Eluolu uusajal

- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaolu
 - kirjeldab inimeste eluolu minevikus
 - teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust
 - leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid

Haridus uusajal

- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos
- nimetab rahva haridusega seotud sündmusi ja isikuid
 - kirjeldab hariduse andmist minevikus;
 - leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid
 - teab, kes oli Bengt Gottfried Forselius
 - teab, millal asutati Tartu Ülikool

Rahvuslik ärkamisaeg

- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos
 - teab, kes olid Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos
 - kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi
 - nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja/või ajaloomälestist

Eesti iseseisvumine

- nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid:
 - kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost
 - teab, kes olid Juhan Kukk, Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust
 - teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik

Iseisev Eesti kahe maailmasõja vahel

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos.
- kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost
 - teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärge
 - teab ja oskab selgitada võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloos
 - teab, kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust.
 - selgitab Tartu rahu tähtsust
- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos kahe maailmasõja vahel 20. sajandil
 - kirjeldab üldist eluolu ja kultuuri, toob näiteid

Eesti ja teine maailmasõda

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost
 - toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis
 - teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole
 - toob näiteid oma perekonnaloost

Nõukogude aeg

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest Eesti ajaloos ja isiklikus elus; toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised:
 - iseloomustab erinevatest valdkondadest ENSV eluolu
 - toob näiteid ja teab mõnda lugu oma perekonnaloost ENSV ajal
 - teab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid

Eesti Vabariigi taastamine

- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust; toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus
 - teab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust
 - teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks
 - oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust
 - teab mõnda perekonnalugu

6. klass
(70 tundi)

MUINAS- JA VANAAEG

Muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Ajalised piirid, looduslikud olud, üldiseloomustus

Muinasaeg. Inimese kujunemine. Muinasaja arengujärkude üldiseloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, alepõld, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine.

Eesti muinasaja üldiseloomustus. Pulli, Kunda Lammasmägi. Muinasaegsed mälestised – kalmed ja asulakohad – ning arheoloogilised leiud. Kindlustatud asulad. Kodukoha inimasustus muinasajal (Äntu Punamägi).

Vanaaeg. Vanad Idamaad. tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris, Hiina - Huanghe ja Jangtse, India - Indus ja Ganges.

Mesopotaamia, Sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš

Vana-Egiptus. Vana-Egiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria. Vaaraod Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon.

Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik. Tähestik, meresõitjad, Kartaago. Ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku

Vana-India ja Vana-Hiina. India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male. Hiina ja Huang He, Jangtse, keisriigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius

Vana-Kreeka. Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreet ja Mükeene kultuur. Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. Vana-Kreeka kultuur ja religioon, eluolu ja mütoloogia. Olümpiamängud. Homerose kangelaseepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, skulptuur, vaasimaal. Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.

Hellenism. Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmaimeet, nt Eukleides, Archimedes, Ptolemaios

Vana-Rooma. Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, kuningad. Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, foorum, ladina keel, etruskid. Rooma Vabariigi algus ja ühiskondlik korraldus. Rooma vabariik. Vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda, vabariigi lõpp. Eluolu Vana-Roomas: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, perekond, ori, gladiaator. Kultuur ja religioon Vana-Roomas: jumalad ja templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel. Rooma keisririik: provints, Lääne-Rooma, Ida-Rooma, Augustus, Konstantinoopol, 476, hunnid, suur rahvasterändamine

6. klassi õpitulemused

MUINASAEG

Õpilane:

- teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut
- kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt
- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis
 - nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest
 - kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid
 - seletab ja kasutab mõisteid kontekstis

MUINASAEG EESTIS

- teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi
 - teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust
 - kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis
 - teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi
 - teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu

VANAD IDAMAAD

- toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus
- nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust

- selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid
- oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat

MESOPOTAAMIA

- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos
 - teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus
 - teab, kes oli Hammurapi
 - mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid

EGIPTUS

- nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis
 - teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon
 - kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel
 - tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias
 - toob näiteid kujutavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiide

FOINIIKIA, IISRAELI JA JUUDA RIIK

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos
 - teab, et foiniiklased head meresõitjad, võtsid kasutusele tähestiku
 - teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon
 - teab, mis on Vana Testament

VANA-INDIA JA VANA-HIINA

- nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust
- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas.
 - teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde
 - teab, mis on kastisüsteem
 - toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest
 - mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis

VANA-KREEKA

Kreeta-Mükeene kultuur

- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis
- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos
 - oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta
 - teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist

Kreeka linnriigid

- teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi
- kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat
- toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised

- kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal
- seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori

Vana-Kreeka kultuur ja teadus

- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos
- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist
- iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust
 - toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest
 - oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid
 - jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist
 - püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole

Hellenism

- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos
- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos
- teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi
 - teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi
 - selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest

VANA-ROOMA

Rooma riigi tekkimine

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis
- paigutab ajatelejele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajajuhikuid, lahendab ajatelje abil ülesandeid
 - näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik
 - teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos
 - paigutab ajatelejele Rooma linna asutamise aasta
 - selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitoorium, foorum, ladina keel

Rooma vabariik

- kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust
 - selgitab Rooma vabariigi riigikorda
 - kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist
 - teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks
 - seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk
 - teab, kes oli Caesar ja põhjendab tema olulisust

Eluolu Vana-Roomas

- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas
- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis
 - kirjeldab eluolu Rooma riigis

- teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis

Kultuur ja religioon Vana-Roomas

- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist
- toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised
- toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus
 - teab roomlaste usule iseloomulikke jooni
 - mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos
 - teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos
 - kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis

Rooma keisririik

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos
- teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele
- paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos
 - selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda
 - tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal
 - teab, miks lõhenes Rooma keisririik
 - teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust
 - teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik

III kooliaste

Klass (maht)

Teema ja õppesisu

**7. klass
(70 tundi)**

KESKAEG JA VARAUUSAEG

Maailm keskajal 476–1492

Keskaja mõiste, üldiseloomustus ja periodiseerimine.

Seisused, läänikord ja eluolu. läänikord ehk feodaalkord, lään ehk feood, läänimees ehk feodaal, senjöö, vasall, läänipüramiid ehk feodaalne hierarhia, turniir, linnus

Ristiusk, kirik ja kultuur. Kiriku roll keskajal ühiskonna ja üksikisiku elus. Kiriku struktuur. Kiriku kirjeldus. Ristiusu õpetuse alused. Katoliku kirik. Keskaja inimese maailmapilt. Keskaja inimeste teadmised ja uskumused haiguste kohta. Elu kloostri. Kerjusemungad. Keskaegne arhitektuur ja kujutav kunst. Romaani ja gooti stiili tunnused. Ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale. Ülikoolid ja teadus

Euroopa riigid varakeskajal Suur rahvasteränne. Germaanlaste riigid. Germaanlaste ja roomlaste suhted. Frangi riigi teke. Chlodovech. Ristiusu vastu võtmine. Merovingid. Riik Karl Suure ajal. Verduni leping. Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa. Karolingid. Linnad ja linnaelu. Linnade kujunemine. Eluolu. Linnaõigused. Eesti keskaja linnad. Hansakaubandus. Hansa Liit. Linna valitsemine. Tsunftid ja gildid.

Euroopa riigid kõrgkeskajal. Riikluse kujunemine Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. William Vallutaja. Henry II. Karolingid ja Kapetingid. Saja-aastane sõda. Jeanne d Arc

Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik. Suhted naabritega. Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, arabia kultuur ja selle mõju Euroopale. Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused,

	<p>Justinianus I, <u>Vana-Vene riik</u>. Riikluse kujunemine. Ühiskonna korraldus. Kultuur. <u>Viikingid ja Eesti</u>. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked.</p> <p><u>Ristisõjad</u>. Ristisõdade olemus. Urbanus II. Püha maa. Saladin. Ristisõjade tulemused ja tagajärjed Lähis-Idas. Ristisõjad Läänemere ääres. Eestlaste muistne vabadusvõitlus. Läti Henriku Liivimaa kroonika. Muistne eestlaste vabadusvõitlus. Lembitu.</p> <p><u>Haridus, ülikoolid ja teadus</u>. Hariduse saamise võimalused keskajal. Linnakoolid. Kloostrikoolid. Toomkoolid. Ülikoolid. Õpetus- ja teadusmeetodid. Skolastika. 7 vaba kunsti. Teadussaavutused.</p> <p><u>Eesti keskajal</u>. Eesti keskaja periodiseeringu eripära. Eluolu Eesti muinasaja lõpul. Liivimaa valitsemine pärast muistset vabadusvõitlust. Seisused. Õigused ja kohustused. Keskaegsed linnad. Usk maal ja linnas. Liivi ordu. Liivi sõda.</p> <p><u>Maailm varauusajal 1492–1600</u></p> <p><u>Suured maadeavastused</u>. Uus Maailm. Kolumbuse roll eurooplaste jaoks Ameerika avastajana. Teised suured maadeavastused: Marco Polo, Vasco da Gama, Fernão de Magalhães. Maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa kolonistide mõju avastatud maades. Tehnilised leiutised.</p> <p><u>Reformatsioon ja vastureformatsioon</u>. Reformatsiooni ja vastureformatsiooni tähendus, tekkepõhjused ning tagajärjed. Trento kirikukogu. Protestandid. Luterlus. Kalvinism. Hugenotid. Anglikaanlus. Ketserlus. Keskaja inimese maailmapilt. Martin Luther ja tema tegevus. Augsburgi usutunnistus. Jesuiidid ja nende tegevus. Inkvisitsioon. Pildirüüsted.</p> <p><u>Renessanss ja humanism</u>. Renessansi ja humanismi tähendus. Humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevus ja mõju. Teadusliku maailmapildi kujunemine. Skolastika vs humanism.</p>
<p>7. klassi õpitulemused MAAILM KESKAJAL 476–1492 <u>Keskaja mõiste, üldisloomustus ja perioodiseerimine</u> Õpilane:</p>	<ul style="list-style-type: none">• iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode• toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid<ul style="list-style-type: none">○ nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis○ nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskaeg) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist○ mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus)○ võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel <p><u>Seisused, läänikord ja eluolu</u></p> <ul style="list-style-type: none">○ iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis;○ iseloomustab läänikorda○ kasutab kontekstis mõistet senjäär ja vasall ja truudus, feodaal○ kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid.○ iseloomustab läänimeeste elulaadi;○ kirjeldab keskaegset linnust,

- iseloomustab rüütli ja aadlidaami, kirjeldab nende elu. Nt kirjeldab keskaegse rüütlikeisuse ideaale, võrdleb neid tänapäeva meesideaaliga, iseloomustab keskaegse aadlidaami ilu- ning käitumisideaali; võrdleb seda tänapäeva naise ideaalidega, loetleb aadlinaise kohustusi ja ülesandeid abikaasa ja lossiemandana; selgitab aadlike abielu peamist eesmärki.
- analüüsib linnuselü vöoruseid ja puuduseid keskaja inimese seisukohast

Ristiusk, kirik ja kultuur

- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooerioode;
 - iseloomustab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus;
 - kirjeldab kiriku struktuuri,
- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
 - selgitab mõne näite põhjal, mil moel võivad ehitised, kunstiteosed ja muud esemed anda teavet keskaegse inimese maailmapildi kohta.
 - teeb kirjalike tekstide või kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi, hinnates autori taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.
- nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb välise tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
 - tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris (ümarmkaar/ teravkaar, hoone üldilme, akende suurus ja hulk, detailid);
 - iseloomustab kunstiteoste toel keskaja kujutavat kunsti (temaatika, kujutamisviis, kunstniku staatus, eesmärgid).
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
 - selgitab ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu;
- teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
 - toob näiteid keskaja inimeste teadmistest ja uskumustest haiguste kohta
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
 - toob näiteid keskaja kirjandusest, kunstist ja muusikast;
 - iseloomustab keskaja kultuuripärandit näidete põhjal

Euroopa riigid varakeskajal

- toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi
 - selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale;
 - nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike;
 - iseloomustab germaanlaste ja roomlaste suhteid;
 - nimetab romaani ja germaani keelkonda kuuluvaid keeli
- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
 - kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi (kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa);
 - teab, kus tekkis Frangi riik – kannab kontuurkaardile
 - selgitab milles seisnes ristiusu vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks
 - selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid

Linnad ja linnaelu

- kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest
 - kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajaloolaseid mõisteid õiges kontekstis
 - võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas

- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist
 - toob näiteid, mis Eesti linnades on säilinud keskajast
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju
 - selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule

Euroopa riigid kõrgkeskajal

- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
 - võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal.
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
 - toob näiteid relvastuse arengust keskajal, nt saja-aastase sõja käigus võeti kasutusele tulirelvad

Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik

- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
 - Selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega;
 - teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
 - toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, oskusi;
 - teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta

Ristisõjad

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
 - toob allikate põhjal esile ristisõdade põhjuse-tagajärje seoseid;
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
 - selgitab, miks algasid ristisõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu
- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
 - kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis);
 - nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärge
 - selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised
 - selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas

Haridus, ülikoolid ja teadus

- loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
 - selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada
 - nimetab keskaja seitse vaba kunsti
 - toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja -tulemustest
 - nimetab Euroopa esimesi ülikooli ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd

Eesti keskajal

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;

- märgib kaardile Liivi sõja järgse haldusjaotuse
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
 - selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu

MAAILM VARAUUSAJAL 1492–1600

Maadeavastused

Õpilane:

- selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
 - selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks;
 - toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas.
- toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
 - märgib kaardile maadeavastajate retked;
 - kirjeldab retkesid oma sõnadega kasutades geograafia termineid.
 - selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas;
 - toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel;
 - annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.

Reformatsioon ja vastureformatsioon

- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
 - toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust;
 - nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi.
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
 - uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid; Marthin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel.

Renessanss ja humanism

- loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
 - võrdleb skolastikat ja humanismi;
 - toob näiteid humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele.
- selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
 - selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist loodusesse.

**8. klass
(70 tundi)**

UUSAEG

Maailm 1600–1815

Uusaja mõiste, üldiseloostus, periodiseering. Ühiskond varauusajal.

Varauusaja ja uusaja piirid. Seisuslik ühikond. Euroopa usuelu varauusajal. Muutused Euroopas ja maailmas.

Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal

Ususõjad Prantsusmaal. Kolmekümneaastane sõda. Kodusõjad Inglismaal. Sõdade kujunemise põhjused ja tagajärjed. Katoliiklased vs protestandid. Vestfaali rahu.

Absolutism ja valgustus Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II.

Ameerika iseseisvumine Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine, Ameerika Ühendriikide valitsemine

Prantsuse revolutsioon ja Napoleon. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, generaalstaadid, Asutav Kogu, Seadusandlik Kogu, Inimese ja kodanikuõiguste deklaratsioon, žirondiinid ja jakobiinid, terroriaeg, Napoleoni võimuletulek ja tema reformid. Napoleoni sõjad. Viini kongress ja poliitilised muutused Euroopa kaardil. Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos.

Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus. Valitsemine, keskvõim ja aadli omavalitsus, reduktsioon ja restitutsioon, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna).

Kunst, kultuur ja teadus varausajal. Barokk, klassitsism ja rokokoo tunnused, silmapaistavamad kunstnikud ja teosed. Teaduse ja tehnika areng ning mõju inimestele ja keskkonnale

Asustus ja eluolu paikkonnas 17.–18. sajandil.

MAAILM 1815–1918

Viini kongress ja Euroopa uusajal Viini kongress ja selle tulemused. Restauratsioon. Euroopa riikide areng uusajal mõne riigi näitel (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi vms)

Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine. Tehnilised uuendused ja leiutised ning nende mõju ühiskonnale ja keskkonnale. Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre (uued energiaallikad), vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale.

Poliitilised õpetused Poliitilise ideoloogia tähendus. Konservatism, liberalism, sotsialism. Äärmuste kujunemine. Kommunism ja marksism. Hoiakud. Toetajad. Mõjutamine.

Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid) Rahvuslus ehk natsionalism. Rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas. 1848. aasta revolutsioonide põhjused ning tagajärjed. Rahvusriigi loomine Saksamaa näitel. Saksa keisririik.

Kolonialism ja imperialismi kujunemine Kolonialismi ja imperialismi tähendus ja olemus. Kolonialismi majanduslikud, poliitilised ja eetilised aspektid Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias. Kolonistid ja põliselanikud. Kolonismi mõju.

Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul. Vene impeeriumi äärealade poliitika. Talurahvaseadused. Rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused. Estofiilide tegevus. Eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemine kodukohas. Seltsiliikumine. Eestis venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed.

Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed,

maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani. 1917. aasta revolutsioon Venemaal: veebruari- ja oktoobrirevolutsioon. Lenin. Kommunism. Nõukogude Liit.

Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika näited. Edusammud meditsiinis (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) Rahvastikuprotsessid.

8. klassi õpitulemused

MAAILM 1600–1815

Uusaja mõiste, üldiseloostus, periodiseering. Ühiskond varauusajal.

Õpilane:

- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode
 - määratleb ajaliselt (märgib ajajoonele) varauusaja ja uusaja piirid;
 - selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust;
 - iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa usuelu varauusajal
 - toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal.

Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sise poliitika varauusajal

- toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid:
 - võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärgi
 - analüüsib allikate usaldusvärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
 - hindab allika usaldusvärsust eristades fakte ja arvamusest;
 - teadvustab allika autori taotlusi ja eesmärgi;
 - põhjendab allika valikut.
- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- teeb allika põhjal järeldusi autori positsiooni, taotluste või veendumuste kohta

Absolutism ja valgustus

- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode
 - iseloomustab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
 - analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal elanud ajalooliste isikute näitel
- kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda:
 - annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis
- loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest:
 - seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga;
 - nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse

Ameerika iseseisvumine

- selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil:
 - Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine.

- teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
 - selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste arengut mõne ajaloolise dokumendi näitel
 - Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus

Prantsuse revolutsioon ja Napoleon

- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi
 - selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava kogu ja Napoleoni reformide (koodeksite) näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi.
- tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval
 - selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel

Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus

- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu:
 - võrdleb Rootsi ja Vene ajal (17. ja 18. sajandil toimunud muutusi Eesti
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
 - toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis);
 - toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;
 - tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas

Kunst, kultuur ja teadus varauusajal

- nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
 - võrdleb põhitunnuste alusel (üldilme, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris;
 - tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoostiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta;
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga:
 - analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varauusaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel

MAAILM 1815–1918

Viini kongress ja Euroopa uusajal

Õpilane:

- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
 - analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi vms)

Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine

- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga

- toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas
- selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud:
 - toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg;
 - analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel

Poliitilised õpetused

- iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval:
 - iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse.

Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid)

- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda:
 - arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle. Kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.

Kolonialism ja imperialismi kujunemine

- toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist:
 - toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias
 - annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.
- selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega:
 - analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega;
 - analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel;
 - analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega.

Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul

- analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis:
 - seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega;
 - nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi;
 - nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust.
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist:
 - seostab eestlaste perekonnanime saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid perekonnanime saamislugudest;
 - toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku;
 - toob näiteid ärkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos;
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;

- toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;
- toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloos.
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
 - toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst von Baer, Fabian Gottlieb Benjamin von Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt);
 - teadvustab baltisakslaste rolli eesti (ja läti) kultuuri ja ühiskonnaelu arengus.

Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle
 - analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärge ja mõju maailma arengule.
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile
 - nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms.
- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi;
 - kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärge ja mõju
 - nimetab Esimese maailmasõja aegseid sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärge
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis:
 - seostab Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega (uute rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid)

Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul

- teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel:
 - toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel, rahvastikuprotsessides jne
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist:
 - toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta.

**9. klass
(70 tundi)**

LÄHIAJALUGU

Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939

Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Versailles' süsteem. Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas.

Maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed.

Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel.

Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika.

Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid. Kultuur ja eluolu paikkonnas 20. sajandi algul.

Teine maailmasõda 1939–1945

Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP.

Sõjategevuse üldiseloostus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled. Sõjategevus, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse Ookeani ja Põhja-Aafrika piirkond. Holokaust, ÜRO asutamine.

Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon.

Teise maailmasõja mõjud paikkonnas.

Maailm pärast II maailmasõda 1945–2000

Külm sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad.

Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted.

Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon.

Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu.

Kommunistliku süsteemi lagunemine, *perestroika* ja *glasnost*, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine.

Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett, põhiseadusliku korra taastamine.

Maailm alates 1990. aastaist. Üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud.

Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis.

Poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused kodukohas.

9. klassi õpitulemused

MAAILM KAHE MAAILMASÕJA VAHEL 1918–1939

Esimese maailmasõja tagajärjed

Õpilane:

- selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo
- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda
- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid

- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi
 - teab, millised olid esimese maailmasõja tagajärjed;
 - teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast esimest maailmasõda;
 - teab ja selgitab Rahvasteliidu esimese maailmasõja järgset rolli;
 - kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid.

Eesti Vabadussõda

- analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis
 - teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust;
 - teab, millal toimus vabadussõda;
 - teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi;
 - kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel;
 - teab ja selgitab vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamisel.

Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel

- iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas;
- analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval
- kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda
- tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval
- teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid
- demokraatia arengust antiikajast tänapäevani
 - iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;
 - Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism
 - teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust;
 - võrdleb autoritarismi ja totalitarismi.

Demokraatlik ja autoritaarne Eesti

- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju
 - nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest (nt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts, Alma Ostra-Oinas, Minni Kurs-Olesk, Marie Reisik);
 - selgitab ja toob näiteid mõistete ideoloogia, reform ja revolutsioon kohta;
 - kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikel ajal.

Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel

- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda
- selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda
- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid
 - kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel;

- teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi kasutuselevõtmine;
- teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed.

Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis

- teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel
- toob näiteid erinevate ajastute kultuurist
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile
- mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda
 - kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas;
 - nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi;
 - nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos.

TEINE MAAILMASÕDA 1939-1945

Rahvusvaheline olukord teise maailmasõja eel

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda
- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel
 - teab, milline oli rahvusvaheline olukord teise maailmasõja eel;
 - teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid teise maailmasõjani.

Teine maailmasõda

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda
- teab, millal algas ja lõppes teine maailmasõda;
 - toob esile teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed;
 - seletab mõisteid MRP, holokaust, ÜRO;
 - kirjeldab ajalookaardile tuginedes teise maailmasõja sõjategevuse kulgu;
 - analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis.

Eesti teises maailmasõjas

- toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel
- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist
 - selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos;
 - selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärge, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga;
 - selgitab mõisteid MRP, küüditamine, baaside leping, okupatsioon;
 - analüüsib eestlaste valikuid teises maailmasõjas.

MAAILM PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA

Külm sõda

- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda

- selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo
 - iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid;
 - seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külm sõda, kriisikolle, raudne eesriie

Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda

- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel
- selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajalooüldmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda
 - kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel
 - teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust
 - iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid
 - kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel.

Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV

- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist
- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode
 - nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi;
 - võrdleb eri perioode arutluse käigus;
 - toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne);
 - selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
 - kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis.

Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s

- kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest
- toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,
- mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist
 - iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel;
 - teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust.

Eesti iseseisvuse taastamine

- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis
- selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu

- kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut;
- seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, Balti kett, laulev revolutsioon;
- nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis (nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin) ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis.

Maailm 1990. aastatest alates

- iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel
- selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,
- mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga
 - toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed;
 - teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel;
 - teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta;
 - analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.

2.2.3. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliastmes alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajaloo sündmuste, isikute ja eluoluga minevikus. Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja Vana-Rooma ajaloost.

II kooliastme õpilane:

- 1) kasutab ajaarvamise seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt;
- 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 4) kasutab perekonnavaloo uurimisel eritüübilisi allikaid;
- 5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- 6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloo sündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 8) kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 10) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- 11) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
- 12) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjust;
- 13) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;

- 14) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 15) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- 16) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- 17) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- 18) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 19) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 20) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
- 21) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

III kooliastmes käsitletakse valitud näiteid keskajast, uusajast ja olulisemaid suundumusi lähiajaloos.

III kooliastme õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 8) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 9) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos;
- 10) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 11) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- 12) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- 13) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 14) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 15) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- 16) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 17) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- 18) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 19) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 20) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 21) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;

- 22) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- 23) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- 24) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- 25) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 26) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 27) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 28) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- 29) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 30) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- 31) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- 32) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

2.3. Ühiskonnaõpetus

2.3.1. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt

ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm. Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi. Soositakse ja arvestatakse ka õpilaste osalemist praktilistes tegevustes õpilaste osalemist (nt osalemine õppeprojektis “Tööle kaasa”, kogukonnapraktikal osalemine, töötamine vabatahtlikuna mõne MTÜ või organisatsiooni juures, panustamist klassi, kooli või kogukonnas toimuva ürituse korraldamisse jms).

2.3.2. Õpitulemused ja õppesisu klassiti

Kuna Väike-Maarja Gümnaasiumis õpetatakse ühiskonnaõpetust 6. ja 9. klassis, kooliastme lõpus, tuuakse taotletavad õpitulemused välja peatükis “Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud”

II kooliaste	
Klass (maht)	Teema ja õppesisu
6. klass (35 tundi)	<u>SOTSIAALSED SUHTED JA KULTUUR</u> <u>Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus</u> Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm).

	<p>Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.</p> <p><u>Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus, koostöö</u></p> <p>Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatuse võimalused. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.</p> <p><u>DEMOKRAATIA</u></p> <p><u>Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine</u></p> <p>Rahva osalemine ühiskonna valitsemises: arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus. Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).</p> <p><u>Koolidemokraatia, lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas</u></p> <p>Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.</p> <p><u>TÖÖ JA TARBIMINE</u></p> <p>Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.</p> <p><u>ALLIKAD JA AUTORIOIGUSED</u> Fakt ja arvamus. Argumenteerimine. Allikakriitika. Autoriõigused. Viitamine.</p>
III kooliaste	
Klass (maht)	Teemad
9. klass (70 tundi)	<u>ÜHISKOND JA SOTSIAALSED SUHTED</u> <u>Meedia ja teave</u>

Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne.

Infopaljus ja infokorratus: professionaalne ajakirjandus vs “näiline ajakirjandus”, mõjutamine info kaudu, propaganda, valeinfo tunnusmärgid, teadlik infotarbija

Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir.

Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne.

Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.

Ühiskonna sotsiaalne struktuur

Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm.

Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus.

Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus.

Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.

Ühiskonna institutsiooniline struktuur – avalik sektor, tulundus- või ärisektor, kolmas sektor

Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused).

Erasektor kui kasumile suunatud sektor.

Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.

Ühiskonnaliikmete õigused

Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. Vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm.

Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused.

Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid.

Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus.

RIIK JA VALITSEMINE

Demokraatia

Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused.

Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal.

Demokraatia ohud. Korruptsioon. Õiguspärane reageerimine ebaausat käitumist märgates.

Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.

Eesti valitsemiskord

Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus.

Õigussüsteem. Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus.

Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis.

Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad.

Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine.

Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides. Eesti Euroopa Liidu, ÜRO ja NATO liikmena

KODANIKUÜHISKOND

Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaihendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused.

Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisioludes.

MAJANDUS

Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtlike vormid: aktsiaselts (AS), osäühing (OÜ), füüsilisest isikust ettevõtja (FIE). Ettevõtlike roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: plaanimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.

Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjaile ja töötajatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul.

Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressurside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ning investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlikkus

2.3.3. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

II kooliastme õpilane:

- 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
- 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
- 3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- 4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- 5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- 6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
- 7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
- 8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- 9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
- 10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
- 11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
- 12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
- 13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- 14) kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- 15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- 16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- 17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- 18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
- 19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;

- 20) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- 21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
- 22) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamise seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
- 23) oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
- 24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
- 25) koostab eelarve etteantud piirides;
- 26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
- 27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

Õpilane:

- 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- 3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- 4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- 9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;

- 12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- 13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- 15) märkab ohtu demokraatialle enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- 23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- 24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- 26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- 29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- 30) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- 31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;

- 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- 33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
- 34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- 35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
- 36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.